

1.7. «СТАРИЙ КОРПУС» УНІВЕРСИТЕТУ – АРХІТЕКТУРНА ПАМ'ЯТКА МІСТА УМАНІ

Олена Джагунова

Розглянуто історію будівлі, яку сьогодні займає головний корпус Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини – «старий корпус». Проаналізовано перипетії з будівництвом, зміну призначення будівлі, її найменувань та перейменувань. Як окремий об'єкт культурної спадщини, ця пам'ятка архітектури є історико-культурною спадщиною міста Умані.

Ключові слова: архітектура, пам'ятка, об'єкт культурної спадщини.

Обговорення проблеми збереження архітектурно-містобудівної спадщини в сучасній ситуації соціально-економічної кризи, що для України є вже системною, набуває особливої специфіки.

Пам'ятки архітектури та містобудування складають невід'ємну частину цілісного розвитку художньої культури українського народу на всіх етапах його соціального й духовного розвитку. Надбання культури кожного народу складається з цілісного комплексу компонентів рухомого й нерухомого майна. Нерухомі об'єкти представлені за сучасною класифікацією пам'ятками археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва, які визначені в міжнародній практиці як культурна спадщина [1, с. 8]. Кожен із цих видів має цілком визначене місце в матеріальному оточенні міст, містечок, великих і малих поселень.

Серед цього розмаїття пам'яток суттєве місце займають пам'ятки архітектури та містобудування – архітектурні ансамблі й комплекси, історичні центри міст і містечок, квартали, площі, вулиці, залишки давнього планування й забудови міст та інших населених пунктів; споруди державної, воєнної, цивільної, сакральної архітектури, народного будівництва, а також пов'язані з цими творами монументального, декоративного, садово-паркового мистецтва, рукотворні ландшафти.

На відміну від звичайних об'єктів нерухомості кожен об'єкт культурної спадщини є унікальним, має індивідуальні особливості, що формують його історико-культурний потенціал, який є складовою національного багатства країни. Втрачений об'єкт культурної спадщини не може бути відновлений, тому недооцінка або несвоєчасна оцінка завдають значних матеріальних втрат для пам'ятки. У багатьох країнах світу це вважається одним із тяжких злочинів перед суспільством [2, с. 200].

В Умані до наших днів збереглося багато стародавніх будівель, вулиць, кварталів, ратуша й торговельні ряди (1780 р.) та Успенський костюл (1826 р.), які включені до надбань національної історичної спадщини й об'єднані в Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань».

Короткі дані з історії забудови міста Умані, соціально-економічного стану, який є основою містобудування подає П.Р. Клименко в праці «З історії забудови Умані: (від давнини до сьогодення в забудові рідного міста)». У книзі «Стара Умань» Станіслава Нечаїва зібрані старі фотографії, переважно з власної колекції автора, які відтворюють образ стародавнього українського міста. Фотографії нових будівель і навіть цілих районів із сучасною архітектурою поруч зі спорудами минулих століть, пам'ятками історії та культури Умані містить видання «Умань: [фотоальбом]». Фотографії супроводжено інформацією про рік створення, початкове призначення будівлі, сучасну адресу об'єкта. Особливої уваги заслуговує серія книг Владислава Давидюка «Історія уманських вулиць», які є дослідженням історії міста Умані. Автор-уманчанин досліджує історико-архітектурні особливості центральних вулиць, провулків, майданів, будинків.

Окрасою міста є будинки, побудовані в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. за проектами київських та одеських архітекторів. Заслуговує на особливу увагу будівля головного корпусу Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Місцеві мешканці та студенти називають його «старий корпус» (у минулому – будинок Міської управи), побудований у 1912 р. акціонерним товариством домовласників як «городской доходный дом».

Початок будівництва будівлі «городского доходного дома», імовірно, бере свій початок із 1909 р. Згідно з планом, будинок мав бути двоповерховим, проте в 1911 р., незважаючи на те, що будівництво перших двох поверхів було завершено ще 1910 р., на засіданні комісії з будівництва «городского доходного дома» було визнано за необхідне добудувати над ним третій поверх. Комісія постановила звернутися до інженера С.А. Де-Вітт із проханням скласти проект і кошторис на будівництво третього поверху. Сергій Олександрович Де-Вітт був директором і засновником відкритого 1 серпня 1913 р. Уманського середнього будівельно-технічного училища [7, с. 3 – 4].

Не дивлячись на всі негаразди й фінансові труднощі, будинок наприкінці 1912 р. було введено в експлуатацію.

За всю історію свого існування будівля побачила чимало подій, у ній працювало та побувало чимало відомих та цікавих людей, її приміщення орендували для лавок, магазинів, типографій, кінотеатрів, навчальних закладів та багато іншого.

Зокрема в 1915 – 1917 рр. у будівлі «доходного дома» розміщувались магазин та типографія Шапіро, у ній друкувалась у 1915 – 1917 рр. газета «Голос Умані». У 1915 р. в одному з приміщень будівлі знаходилася редакція й контора газети «Отклики Провинции», у 1917 р. – редакція й контора газети «Свободный Голос».

Із 1913 р. у будівлі почав працювати театр «Експресс», власником якого був М. Файнштейн, а з 1935 р. у цьому приміщенні розмістився дитячий

кінотеатр «Комсомолец». Він проіснував із перервами до 1965 р. Із моменту здачі будинку третій поверх винаймали паралельні класи жіночої гімназії.

На другому поверсі з 1913 р. знаходився «Зал общественного собрания». У рекламних оголошеннях за 1916 – 1917 рр. його ще називали «Зал в городском доме». У квітні 1919 р. його було перейменовано на певний час у «Русский Советский театр», а потім іще десятиліття перепитій і перейменувань: 1919 р. це був гарнізонний червоноармійський клуб імені Карла Лібкнехта, робітничо-селянський клуб, партійний клуб «Комуна». Клуб «Комуна» став постійним місцем різних з'їздів, конференцій тощо [6, с. 222–223].

У буремні роки революції 1917 – 1920/1921 рр. міський будинок став свідком багатьох подій, що відбувалися в його стінах та на подвір'ї. У будинку розміщувались радянські органи влади та з'їзди.

Восени 1930 р. у кількох кімнатах третього поверху будинку розпочав свою роботу Уманський інститут соціального виховання. У той же час решту кімнат займало окружне відділення охорони здоров'я. І тільки з квітня 1931 р., коли організації й установи колишньої округи звільнили всі приміщення, третій поверх повністю передали в користування інституту [8, с. 18].

Під час окупації міста Умані приміщення колишнього «доходного дома» було зайняте німецькими військами. Окупаційна адміністрація спробувала відновити роботу інституту. Проте через деякий час було проведено облогу, і всіх придатних вивезли на роботи до Німеччини. Інститут проіснував менше двох місяців.

Після звільнення міста 15 червня 1944 р. інститут відновив свою роботу. У 1954 р. Уманському педагогічному інституту (із 1998 р. віддано всі приміщення будинку, які він займає зараз.

У листопаді 2012 р. після відновлювальних робіт усередині споруди вперше за 100 років приступили до капітального ремонту зовнішнього фасаду. Раніше університет власними силами лише підтримував споруду в належному стані [6, с. 234].

Архітектура створює антропогенне середовище, яке потім фіксує, описує історія в нерухомих пам'ятках – об'єктах культурної спадщини. Цінна й непересічна культурна й історична спадщина, що зосереджена в пам'ятках архітектури та містобудування стародавніх історичних міст України, є виявом високої духовності та самобутності нашого народу, свідченням його багатовікової історії; вона конче потребує належної уваги та шанобливого ставлення з боку державних органів для фінансового забезпечення її обстеження, збереження й охорони.

Джерела та література

1. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. // Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей. Збірник документів. – К., 1993. – С. 5–20.

2. Катаргіна Т.І. Проблеми збереження пам'яток архітектури та містобудування / Т.І. Катаргіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/LiberUA/Book/probl_zb/8.pdf
3. Клименко П.Р. З історії забудови Умані: від давнини до сьогодення в забудові рідного міста / П.Р. Клименко. – Умань : [Алмі], 2006. – 143 с.
4. Нечаїв Є. Стара Умань / Є. Нечаїв. – Умань : [б.в.], 1996. – 32 с.
5. Умань: [фотоальбом] / авт. тексту Ю.І. Бодров; авт. фотоіл. В.А. Копотун. – К. : Мистецтво, 1999. – 112 с.
6. Давидюк В.М. Історія уманських вулиць: вулиця Радянська, вулиця Садова та вулиця Рафаїла Чорного. Випуск 3 / В.М. Давидюк. – Умань : ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. – 428 с.
7. Заседание городской думы 25 сентября / Голос Провинции. – № 225. – 1910. – 28 сентября. – С. 3–4// УКМ – 2427/ Д – 1065.
8. Воспоминания врача Гудымы И.А. о здравоохранении г.Умани за 1930–1964 годы // УКМ – 8285–312. – С.18.

Джагунова Елена. «Старый корпус» университета – архитектурный памятник города Умань.

Рассматривается история здания, которое сегодня занимает главный корпус Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины – «старый корпус». Проанализированы перипетии строительства, изменение назначения здания, его наименований и переименований. Как отдельный объект культурного наследия, этот памятник архитектуры является историко-культурным наследием города Умани. Ключевые слова: архитектура, достопримечательность, объект культурного наследия.

Dzhahunova Olena. “Old University Building” as a masterpiece of architectural heritage of Uman.

The article reviews the history of the building, which is now the main building of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University - «old building». Aspects of construction of the building, its purpose, and renaming were analyzed. As a special object of cultural heritage, this architectural monument is historical and cultural heritage of the town of Uman.

Keywords: architecture, attraction, an object of cultural heritage.